

Duden. Lexikon der Familiennamen. 2. Aufl. Mannheim u.a., 2008. – 719 S.
Familiennamenbuch des sächsischen Vogtlandes : auf der Grundlage des
Materials der Kreise Plauen und Oelsnitz : [mit einer Übersichtskarte]. Berlin :
Akademie Verlag 1992. – 234 S.

Анотація

У статті проаналізовано сучасні українські та німецькі прізвища, мотивовані назвами професій, занять чи посад, зокрема здійснено їх лексичний і семантичний аналіз.

Ключові слова: українське прізвище, німецьке прізвище, назва професії, прізвисько, антропонім, апелятив.

Аннотация

В статье проанализированы современные украинские и немецкие фамилии, мотивированные названиями профессий, занятий или должностей, в частности осуществлено их лексический и семантический анализ.

Ключевые слова: украинская фамилия, немецкая фамилия, название профессии, прозвище, антропоним, апеллатив.

Summary

The article analyzes the present Ukrainian and German names, motivated by the names of professions, occupations or positions, in particular by their lexical and semantic analysis.

Key words: ukrainian surname, german surname, occupational name, nickname, personal name, appellative.

УДК 81'373.23=124:811.161.2

Вільчинська Т. В.
Хмельницький національний університет

АНТРОПОНІМИ ЛАТИНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

В українській антропонімії знайшли своє віддзеркалення нашарування різних суспільно-політичних, соціально-економічних, етнічних, історико-культурних і побутових процесів, а також різні явища, що відображають історичний розвиток української мови.

Українська антропоніміка – це порівняно молода лінгвістична наука, проте вона вже перебуває на стадії накопичення науково-дослідного і фактичного матеріалу та його узагальнення. Наявні досягнення в галузі

дослідження української антропонімії (як історичної, так і сучасної) вже досить вагомі. Проте на сьогодні існує ще низка проблем, які варто було б вивчити. Якщо говорити про наявні в українській антропонімії прогалини, то головною з них є нерівномірна увага до дослідження складових інгредієнтів української антропонімії системи на різних синхронних зрізах її розвитку та в діахронії в цілому. Це наочно проявляється в майже односторонній зацікавленості до дослідження тільки прізвищ або назв, що походять від прізвищ [1, с. 69 – 70].

Без детального вивчення складних процесів розвитку іменувань людей того чи іншого народу в минулому не можна успішно вивчати сучасний стан антропонімії, адже „матерія і форма рідної мови” стають зрозумілими тільки тоді, коли простежується її виникнення і поступовий розвиток, а це неможливо, коли не приділяти уваги, по-перше, її власним відмерлим формам, і, по-друге, спорідненим живим і мертвим мовам.

Отже, запропонована стаття містить цікаві дані для етнографії, соціальної історії, історії культури українського народу, художньої літератури. Мета публікації – дослідити функціональні та етимологічні особливості імен латинського походження, які побутують в українському іменнику.

Зокрема, ставимо перед собою завдання: розглянути проблематичні питання, пов’язані з дослідженням слов’янських автохтонних особових власних імен; здійснити аналіз досліджуваного матеріалу в межах його класифікаційних різновидів; під час аналізу особових власних імен спробувати з’ясувати питання діапазону їх поширення, багатства іменника.

Своє прізвище людина отримує з народження, а її ім’я залежить від смаку й вибору інших людей, в основному батьків. Прізвище й ім’я будуть пов’язані між собою нерозривно ціле життя й змінені лише в окремих, виняткових випадках.

За старих часів, коли люди ще жили племенами й маленькими групами, нашим предкам вистачало одного власного імені-прізвиська, для того щоб звертатися один до одного, уникаючи плутанини. Чимало із цих імен стали відомі з історичних джерел, хоча більшість їх на сьогоднішній день уже вийшли з ужитку [3, с. 7 – 12].

У період із 750 р. до 1080 р. в історичних документах було зареєстровано більше ніж 1000 новостворених імен. І лише у XII ст. для уникнення плутанини з’явилася необхідність давати людям так звані

розпізнавальні прізвиська. Для цього, як правило, використовувалися професії та ремесла, якими займалася та чи інша людина, – косар, мірошник, коваль тощо. Так поступово з'явилися багато наших сьогоднішніх прізвищ, до виникнення яких сучасне покоління не має ані найменшого стосунку. І якщо прізвища мають суб'єктивний характер виникнення і передаються з покоління у покоління, то зовсім по-іншому функціонують імена.

Багато імен кочували з однієї мови в іншу, перетворюючись, змінюючи свою форму й звучання, однак у більшості випадків зберігаючи первісний зміст. Так, у різних мовах переплелися один з одним грецькі, давньогрецькі, слов'янські, німецькі, давньоєврейські й багато інших імен, які в кожній із мов мають свої форми й написання, але однакове значення: наприклад, *Михайло* – давньоєврейське ім'я, що означає в дослівному перекладі „хто як бог?”. У різних мовах воно має різні форми: *Майк* (англ.); *Міхалакі* (болг.); *Міхай* (угор.); *Мігель* (ісп.); *Мікеле* (італ.); *Міхель* (нім.); *Мігел* (порт.); *Міхай*, *Міху* (рум.); *Міхайло*, *Міховід*, *Мішо* (серб., хорв.); *Міхаль* (словацьк.); *Мікко* (фін.); *Мішель* (франц.); *Міхаль*, *Міхалек* (чеськ.) [4, с. 168 – 170]. Таких зразків різного фонетичного оформлення одного й того ж імені можна запропонувати надзвичайно багато – *Іван*, *Георгій*, *Ганна* та ін.

Порівнюючи статистику популярності імен протягом багатьох десятиліть, можна сказати, що, з одного боку, це імена, які відбивають характер, звичаї часу. А з іншого – це можуть бути „постійні”, „консервовані” імена, що не виходять із моди, стабільно зберігаючи свій пріоритет протягом довгих років (наприклад, *Сергій*, *Володимир*, *Наталія*, *Ірина*). Сьогодні джерелом нових імен стали серіали, міжнародні спортивні змагання, звідки майбутні батьки запозичують імена своїх улюблених героїв, кумирів для своїх майбутніх чад. Приблизно так у Європі після Другої світової війни зросла симпатія до імен давньоєврейського, грецького та римського походження, тоді як англо-американські імена та їхні форми почали використовувати менше. У 60-х рр. минулого століття в моду ввійшли французькі та слов'янські імена. Причому цікаво, що найчастіше саме дівчинці батьки намагаються дати вишукане, екстравагантне ім'я [4, с. 8].

Відповідаючи на запитання „Що означає ім'я?”, потрібно розрізнити два моменти: 1) справжнє походження імені (мова, країна) із його

первісним значенням і змістом; 2) штучно утворені імена, які походять від назв традицій, місця походження, певних подій та ін.

Ранні слов'яни – творці найдавніших слов'янських імен – давали імена не лише для того, щоб позначити і виділити людину серед інших, а й тому, щоб дати дитині охорону від злих сил та добрі побажання на все життя. Вважалося, що ім'я має велику магічну силу і є частиною людської душі. Тому імені людини тоді надавалося значення набагато важливішого, вагомішого, ніж сьогодні.

У кінці IX ст., коли Київська Русь прийняла християнство, на зміну давньоруським іменам прийшли християнські імена грецького, латинського, давньоєврейського походження, запозичені з Візантії разом із релігією. Але давньоруські імена продовжували побутовувати разом із новими християнськими іменами XVIII ст. Так, великий київський князь *Володимир* одержав під час хрещення ім'я *Василій*, а його син *Ярослав* Мудрий звався церковним ім'ям *Юрій*. Склад християнських імен за походженням виявився досить строкатий: основна їх частина – давньогрецькі, латинські та давньоєврейські, незначна кількість – кельтські, халдейські, давньогерманські, тюркські, арабські, індійські, перські тощо. Форми цих імен були вже достатньо слов'янізовані і поступово змінювалися під впливом нового мовного оточення.

Візантійські священники вели довгу боротьбу з язичництвом, але зберігали те, що було вигідним новій вірі. Наприклад, місцеве населення вірило у містичну владу імені – і це було збережено [2, с. 56]. До поч. XX ст. церква використовувала свою владу і насаджувала людям імена зі святців, тому у той період не можна було говорити про строкатість іменника. Певна група імен була особливо поширена у період радянського панування – *Ганна, Марія, Наталія, Галина, Микола, Михайло, Петро, Віктор* та ін. (детальну інформацію стосовно частотності імен у різних регіонах нашої країни можна отримати із праць О. Касім, Г. Кравченко, О. Медведєвої, Н. Свистун, І. Скорук та ін.).

Тому свою увагу зосереджуємо на етимології найбільш поширених чоловічих та жіночих імен латинського походження, якими у XX – на поч. XXI ст. називають дітей.

Валерій – походить від латинського імені *Valerius*, що означає „один з роду Валерія”. *Valerius* – ім’я давньоримського роду, означає „сильний, могутній”.

Віктор – *vincere* означає „перемагати”. Цим іменем також називали грецького героя Геркулеса й римського батька богів – Юпітера. Ім’я Віктор мали християнські святі мученики, а також Папи Римські.

Леонід – від *leo* – „лев”.

Vitalій, Vimalina – від *vitalis* – „міцні, здорові, щасливі, бадьорі”.

Зазначені імена постійно були у реєстрі найпоширеніших особових назв.

Валентина – жіноча форма чоловічого імені *Валентин*, означає „бути здоровою”. Поширене і популярне у багатьох країнах світу.

Ганна – означає „велична, граціозна, урочиста”. Поширене у фонетичних варіантах в усьому світі.

Інна – ім’я означає „в’юнка, невгамовна”. Походить від чоловічого імені святого *Енен*. Про нього розповідалося, начебто він був учнем апостола Андрія. За фанатичну відданість християнській вірі його вморозили в лід на якійсь річці. Він був визнаний „мучеником за віру”, і його ім’я вписали у святці.

Vita – означає „життя”.

Юлія – жіноча форма чоловічого імені Юліус. Ім’я означає „з роду Юлія” (*Юліус* – давньоримське родове ім’я).

Наталя – ім’я означає „народжена в день народження Христа”, „породжена на Різдво”. Ім’я поширене у багатьох країнах.

Марина – жіноча форма чоловічого імені *Марин, Маринус*, означає „морська”, „яка живе в морі”, „належить морю”.

Устина – від *iustus* – „справедлива, чесна, сумлінна”.

Наступні три жіночі імені латинського походження набули поширення у кінці ХХ – на поч. ХХІ ст.

Дарія – жіноча форма чоловічого імені *Харіус*, означає „той, хто володіє, який повеліває”. Походження імені відносять до часів правління перського царя Дарія.

Христина – жіноча форма чоловічого імені *Християн*, від *christianus* – „належна Христові”. Є дуже поширеним у світі.

Діана – „божественна”. Була богинею полювання в давньоримській міфології. Ім’я почало поширюватися з часів Ренесансу й залишається популярним у багатьох країнах світу.

У Європі здавна існує традиція давати дітям подвійні, потрійні, а іноді й ще довші імена. Сьогодні ця тенденція простежується й в Україні, тому можна зустріти і *Анну-Марію*, і *Юлію-Беату*. Пропонуємо етимологію найбільш поширених антропонімів-латинізмів, використовуваних у якості другого найменування. Як правило, подвійні імена у нас отримують дівчатка.

Августа, Августина – ім'я означає „піднесена”. Походження імені пов'язане з епохою правління римського імператора Гая Юлія Цезаря Августа, на його честь був названий 8-й місяць року.

Аврора – означає „ранкова зоря”. У давньоримській міфології це богиня ранкової зорі.

Беата – „щаслива”.

Клара – від *clarus* – „світла, сяюча”. Відоме з часів середньовіччя. Найбільшого поширення набуло в XX ст.

Маргарита – від *margarita* – „перлина”. Почало вживатися у християнському світі за часів Середньовіччя завдяки вшануванню святої Маргарити (III – V ст.), яка вважалася захисницею селян, допомагала породіллям і немовлятам.

Олівія – від *oliva* – „олива, маслинове дерево”. Стало відомим у Європі за часів Середньовіччя, але не набуло величезної популярності.

Регіна – від *regna* – „королева, цариця”. Цим словом визначалося християнське значення Марії як небесної цариці.

Сабіна – „сабінянка”, яка походить з давньоіталійського роду Сабіні. Ім'я почало поширюватися на честь святої Сабіни, ранньохристиянської мучениці. У XX ст. набуло великої популярності.

Стелла – від *stella* – „зірка”. На використання імені вплинуло шанування святої Марії, яку капітани називали *stella mariam* – „морська зірка” (орієнтувала зірка моряків – полярна зірка).

Флора – походить від імені давньоримської богині весни, квітів і цвітіння, дуже поширена в європейських країнах.

Таким чином, латинські імена ввійшли до складу української антропонімії не тільки в усіх своїх класифікаційних лексичних різновидах, а й у чітко наміченій їх функціональній роздвоєності, що передбачало вживання цих імен у двох функціях: а) у функції стрижневих засобів ідентифікації – особових власних імен; б) у функції додаткових до церковно-християнського імені засобах ідентифікації – імен-прізвищ. Функціональна роздвоєність у вживанні імен – результат

глибокого проникнення на Русь після введення християнства християнської релігії, а разом з нею і церковно-християнських імен. Адаптувавшись за словотворчими законами давньоруської мови, ці імена поступово органічно ввійшли в побут українського народу як обов'язковий засіб ідентифікації кожної особи, докорінно вплинувши на подальшу динаміку своїх попередників-конкурентів – слов'янських автохтонних імен. На сучасному етапі при найменуванні дитини майже ніхто не звертає увагу на походження та етимологію імені, а береться до уваги власне уподобання або мода.

Список використаної літератури

1. Демчук М. О. Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV – XVII ст. / М. О. Демчук. – К. : Наукова думка, 1988. – 145 с.
2. Ісай Ю. А. Чоловічі та жіночі імена / Ю. А. Ісай – Донецьк, 2005. – 355 с.
3. Скрипник Л. Г. Власні імена людей / Л. Г. Скрипник, Н. П. Дзятківська. – К., 1986. – 333 с.
4. Чучка П. П. Розвиток імен і прізвиськ / П. П. Чучка // Історія української мови : Лексика і фразеологія. – К., 1983. – 742 с.

Анотація

У статті розглядається питання виникнення власних найменувань людей, з'ясовується етимологія імен латинського походження, які функціонують в українському іменнику.

Ключові слова: антропонім, особове ім'я, запозичення, латинська мова.

Аннотация

В статье рассматривается вопрос возникновения собственных имен людей, исследуется этимология личных имён латинского происхождения, которые функционируют в украинском реестре имен.

Ключевые слова: антропоним, личное имя, заимствование, латинский язык.

Summary

The article discusses the emergence of the proper names of people studied etymology of personal names of Latin origin that function in the register of Ukrainian names.

Key words: *anthroponym, personal name, borrowing, Latin.*